

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՂ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ
ՀՀ ԿԳՄՄՆ «ՄԱՐՏՈՒՆՈՒ Տ. ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆԻ
ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ »ՊՈԱԿ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ Պրոբլեմային ուսուցման կազմակերպումը
աշակերտների վերլուծական կարողությունների
զարգացման համար

ԱՆՑԿԱՑՄԱՆ ՎԱՅՐԸ՝ Վարդենիս

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Հասմիկ Բեյբուրյան

ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ Վարուժան Ավետիսյան

ԴՊՐՈՑ՝ Ծովակի միջնակարգ դպրոց

2022թ.

ՎԱՐԴԵՆԻՍ

Բովանդակություն

Ներածություն	3
Գրական ակնարկ	5
Փորձարարական հետազոտություն	8
Խմբի նկարագիր	9
Հետազոտության ընթացք	10
Փորձարարական դաս 1	12
Փորձարարական դաս 2	14
Փորձարարական դաս 3	16
Փորձարարական դաս 4	18
Տվյալների մշակում և վերլուծություն	19
Եզրակացություն	20
Օգրագործված գրականության ցանկ	21
Հավելված	
Դասապլան 1	
Դասապլան 2	

ՆԵՐՇՈՒԹՅՈՒՆ

Պրոբլեմային է կոչվում այն ուսուցումը, որի ընթացքում աշակերտները, ուսուցչի ղեկավարությամբ, իրենց ունեցած գիտելիքների հիման վրա լուծում են պրոբլեմային խնդիրներ, հաղթահարում են պրոբլեմային իրավիճակներ, որոնում գործողության նոր եղանակներ, կարգավորում և կողմնորոշում իրենց գործունեությունը, գործադրում պրոբլեմային շարադրանքի, մասնակի որոնողական, հետազոտական մեթոդներ, ինքնուրույն ձևակերպում իրենց մտահանգումներն ու եզրահանգումները, հասնում վերջնականննպատակի: Պրոբլեմային ուսուցման դասավանդման շրջանակներում ուսուցչի դերը իրական խնդիրներ առաջադրելն է: Այս մեթոդը հայտնի է նաև այլ անվանումներով, օրինակ՝ նախագծի վրա հիմնված դասավանդում: Ուսուցման այս ձևը ունի մի շարք առավելություններ՝

1. Զարգանում է սովորողների տրամաբանական մտածողությունը:
 2. Ուսումնական նյութը դարձնում է ապացուցելի:
 3. Ուսումնական գործընթացը դարձնում է հուզական:
 4. Ընձեռնում է միջառարկայական կապերից օգտվելու հնարավորություն:
 5. Ձեռք բերված գիտելիքները երկար ժամանակ մտապահվում են:
 6. Մեծանում է աշակերտների ինքնագործունեություն կատարելու շրջանակը:
- Պրոբլեմային դասավանդման մտավոր ակունքները սկիզբ են առել ամերիկացի փիլիսոփա մանկավարժ Ջոն Դյուիի աշխատություններից, որտեղ նա նշում էր, որ դպրոցները պետք է լինեն կյանքի իրական խնդիրների լուծման լաբորատորիաներ: Շվեյցարացի հոգեբան մանկավարժ Ժան Պիաժեն գտնում էր, որ օրինակելի մանկավարժությունը երեխային պետք է ներգրավի այնպիսի իրավիճակում, որտեղ նա բառիս ամենալայն իմաստով ինքնուրույն փորձեր, կանխագծումներ ու եզրահանգումներ կատարի, բացահայտի այլընտրանքային լուծման տարբերակներ: Պատմություն առարկայի շրջանակներում պրոբլեմային ուսուցման ներդրումը զարգացնում է աշակերտների վերլուծական կարողությունները: Ուսուցման հատուկ գծերն են խթանող հարցը կամ խնդիրը, օրինակ՝ թեմայում ընդհանրացնել մեծ

տերությունների վերաբերմունքը Հայկական հարցի լուծման նկատմամբ և
որոնողական, հետազոտական աշխատանքների, քննարկման հարցերի միջոցով
գտնել լուծումներ:

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Պրոբլեմային ուսուցման մեթոդը ժամանակակից դիդակտիկայում ուսուցման առաջավոր մեթոդներից մեկն է, քանի որ, ինչպես նշում է ժամանակակից հայ մանկավարժ Յու. Ա. Ամիրջանյանը, այն ներառում է մանկավարժական բազմաթիվ արժեքավոր մեթոդների ու հնարների օգտագործման հնարավորություններ, ենթադրում սովորողների ինքնուրույն մտածողության զարգացման լայն հեռանկարներ: Այդ մասին են վկայում պրոբլեմային ուսուցման հարցերին նվիրված՝ Ն. Գ. Դայրիի, Ա. Ն. Լեոնտևի, Ի. Յա. Լերների, Ա. Մ. Մատյուշկինի, Յու. Ա. Ամիրջանյանի և ուրիշների հետազոտությունները:

Պրոբլեմային ուսուցման էությունը, ինչպես իրավացիորեն նշում է Յու. Ա. Ամիրջանյանը, պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծումն է: Այն պահին, երբ մասնակի որոնողական՝ էվրիստիկ գրույցի մեթոդը, առաջացնելով սովորողների զարմանքն ու տարակուսանքը, ավարտում է իր «առաքելությունը», այդ պահին առաջանում է մի իրավիճակ, որն ընդունված է անվանել պրոբլեմային:

Էվրիստիկ գրույցը արդիականացնում է սովորողների գիտելիքները, կատարում իր դերը՝ մեծացնելով նրանց հետաքրքրությունը տվյալ թեմայի նկատմամբ առաջացնելով անդունդ իմացածի և չիմացածի միջև ու, որ ամենակարևորն է՝ զարմանք: Ոչ մի առաջընթաց, հայտնագործություն առանց զարմանքի տեղի չի ունենում: Կարճ ասած՝ վերոհիշյալ օրինակում մեծ փիլիսոփան, գրուցելով աշակերտների հետ, «քարը զցում էր փոսը»՝ ավարտելով այդ կերպ էվրիստիկ մեթոդի առաքելությունը, որից հետո գործելու իրավունքը՝ էստաֆետը, փոխանցվում է մի այլ արդյունավետ մեթոդի, որը մանկավարժական գրականության մեջ կոչվում է **պրոբլեմային ուսուցման մեթոդ**:

Ըստ Յու. Ա. Ամիրջանյանի՝ զանազանվում են պրոբլեմային ուսուցման պրոբլեմային շարադրանքի, խթանող, մասնակի որոնողական կամ էվրիստիկական և հետազոտական առաջատար մեթոդներ և դրանց օժանդակող մեթոդներ՝ բացատրացուցադրական, վերարտադրողական, ծրագրավորված և այլն:

Չնայած պրոբլեմային ուսուցման մեթոդի գաղափարն իր ժամանակին արծարծվել է դեռևս Ժ. Ժ. Ռուսոյի կողմից, այնուամենայնիվ դրա գիտական մշակումը կատարվել

է միայն 20-րդ դարի 60-ական թվականներից սկսած: Այդ տարիներին զուգահեռաբար ընթանում էին ուսուցման մի այլ արդյունավետ տեխնոլոգիայի՝ ծրագրավորված ուսուցման մեթոդական մշակման աշխատանքները:

Պրոբլեմային ուսուցման տեսության մշակմամբ զբաղվել են լեհ պրոֆեսոր Վ.Օկոնը, Ա. Մատյուշկինը, Ի. Յա. Լերները, Մ. Ն. Սկատկինը և ուրիշներ: Այդ տեսության կարևորագույն գաղափարները ուսումնական պրոբլեմի և պրոբլեմային իրավիճակի գաղափարներն են: Վերջինս բնութագրվում է որպես օբյեկտի և սուբյեկտի միջև մտավոր փոխազդեցության հատուկ տեսակ, որը ճանաչողական պահանջումներ է առաջացնում սուբյեկտի մոտ՝ մղելով նրան ձեռք բերել (բացահայտել կամ յուրացնել) նոր գիտելիքներ կամ գործունեության տեսակներ: Առանձնապես կարևոր է նշել, որ ճանաչման ենթակա օբյեկտը չնայած պետք է մշտապես գտնվի սուբյեկտի մտավոր կարողությունների սահմաններում, սակայն միաժամանակ առաջացնի որոշակի ինտելեկտուալ դժվարության հոգեվիճակ:

Բոլոր դեպքերում ցանկացած դժվարության խնդիրը կարող է առաջացնել պրոբլեմային իրավիճակ բոլոր նրանց համար, ովքեր դեռևս չգիտեն, թե ինչպես լուծեն այն: Սակայն այդ նույն խնդիրը չի կարող պրոբլեմային լինել նրանց համար, ովքեր գիտեն լուծել այն: Նույնիսկ անցած, բայց արդեն մոռացված նյութի վերարտադրության վերաբերյալ հարցը կարող է դառնալ պրոբլեմահարուց բոլոր նրանց համար, ովքեր ցանկություն են հայտնում դատողությունների միջոցով վերականգնելու հարցի ճիշտ պատասխանը, որն արդեն իրենց համար կարծես թե դառնում է նոր գիտելիք:

Ընդհանրապես պրոբլեմ ասելով՝ հասկացվում է խնդիր, որը ենթակա է լուծման, հետազոտման: Իր հերթին ուսումնական պրոբլեմի լուծման համար անհրաժեշտ են գիտությանն ու մարդկությանը հայտնի, բայց լուծողին՝ անհատին (աշակերտին) դեռևս անհայտ նոր գիտելիքներ, կարողություններ ու հմտություններ: Ուսումնական պրոբլեմը պրոբլեմային իրավիճակի այն բաղկացուցիչ տարրն է, որը առաջացրել է որոշակի դժվարություններ, տարակուսանք ու զարմանք, և որն էլ հենց սահմանվում, որոշակիացվում է պրոբլեմային իրավիճակի վերլուծության ընթացքում: Այստեղ ամենակարևորը պրոբլեմի արձանագրումն է, որի համար նախևառաջ անհրաժեշտ է

ձևակերպել՝ որոշակիացնել առաջացած դժվարության բնույթը: Ընդհանրապես պրոբլեմ դնելը (արձանագրելը) մեթոդաբանությունում համարվում է ստեղծագործական մտածողության առաջին փուլը: Հաճախ հենց այս փուլում էլ ծնվում է ուսումնական պրոբլեմի լուծման մասին առաջին վարկածը: Ակադեմիկոս Ն. Ն. Լուզինը գիտության ոլորտում նշված իրողությունը նկարագրում է հետևյալ կերպ. «Սովորաբար պրոբլեմի դրվածքից պարզ է դառնում նրա լուծման ուղու ընտրությունը, սակայն եթե պրոբլեմի դրվածքում նրա լուծման ուղու մասին որևէ ցուցում չի պարունակվում, ապա այդ պրոբլեմը թվում է անհուսալի և կարող է տասնյակ տարիներ սպասել իր լուծմանը»:

Ցավոք, հեղինակների մոտ «պրոբլեմային ուսուցում» հասկացության մասին միասնական կարծիք գոյություն չունի: Վ. Օկոնը առանձնացնում է պրոբլեմային ուսուցման երեք հիմնական փուլ՝

- 1) պրոբլեմի արձանագրում,
- 2) պրոբլեմի լուծում,
- 3) լուծման ստուգում:

Պրոբլեմային ուսուցման մասին հնարավորինս լայն մեկնաբանություն կա Մ. Ի. Մախմուտովի «Պրոբլեմային ուսուցման տեսություն և պրակտիկա» (Կազան, 1972) մենագրությունում, որում հեղինակը առանձնացնում է պրոբլեմային ուսուցում կազմակերպելու վեց դիդակտիկական եղանակներ: Իսկ Մ. Ն. Սկատկինը առանձնացնում է պրոբլեմային ուսուցման երեք տեսակներ՝

- 1) գիտելիքների պրոբլեմային մատուցում,
- 2) պրոբլեմային մատուցման տարբեր փուլերում սովորողների մասնակցություն որոնողական աշխատանքներին,
- 3) ուսուցման հետազոտական մեթոդ:

ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆ

Որպես հետազոտման խնդրահարույց թեմա ընտրվել է VIII դասարանի մի շարք աշակերտների առաջադիմության հետ կապված հարցերը: Աշակերտներից մի քանիսը՝ Վրեժը, Վարդանուշը, Միլենան պատմում են դասը ամբողջությամբ, շատ լավ հիշում են տարեթվերը, պատմական կերպարներին, սակայն չեն կարողանում վերլուծել կարևոր իրադարձությունների պատճառները, հետևանքները: Այս իրավիճակը ցույց է տալիս, որ այն հետազոտման կարիք ունի և եթե ցուցաբերվի ճիշտ և նպատակային մոտեցում, ապա հնարավոր կլինի կարճ ժամանակահատվածում հասնել էական առաջընթացի: Երեխաներից յուրաքանչյուրի խնդիրը անհատական է, ուստի նպատակահարմար է, որ դիտարկվեն որպես առանձին դեպքեր:

Պրոբլեմային ուսուցումը ամենահարմար ուսուցման ձևն էր, որ կարճ ժամանակահատվածում ցույց կտար որոշակի արդյունքներ: Միանշանակ է, որ առավելագույն հաջողությունների կարճ ժամանակահատվածում հնարավոր չէ հասնել, սակայն ցանկացած դրական փոփոխություն կվկայի, որ ճիշտ ուղու վրա ենք, իսկ եթե փոփոխություններ չլինեն հարկ կլինի փնտրել այլ ուղիներ: Ես կարծում եմ, որ վերը նշված մեթոդը ամեն դեպքում կիրականացնի փոփոխություններ՝ հետաքրքիր դարձնելով դասը: Կփորձեմ բնութագրել աշակերտներիս, նրանց դասի թեման ներկայացնելու ուրույն ոճը: 1. Վարդանուշը անզիր է անում դասը, սակայն հարցեր տալու դեպքում պարզ է դառնում, որ բացակայում են թեմայի շուրջ վերլուծական կարողությունները: Շատ պարտաճանաչ է, կատարում է ցանկացած հանձնարարություն, մեջբերումներ է անում սկզբնաղբյուրներից գեղարվեստական գրականությունից, բայց այստեղ և ամեն ինչ հենված է մեխանիկական անզիրի վրա: Ստանում է 7 միավոր, որը համապատասխանում է թեմատիկ և գործնական աշխատանքների միավորներին: Ձգտում է բարձրացնել գնահատականը, սակայն դա առայժմ չի հաջողվում: 2. Վրեժը շատ խելացի հետաքրքրասեր աշակերտ է, շատ գեղեցիկ շարադրում է դասը, կարողանում է մեջբերումներ անել, հիշում է նախորդ տարիներին ուսումնասիրած թեմաները, պատմական կերպարներին: Դժվարանում է վերլուծական մտածողություն դրսևորելիս, օրինակ՝ գիտի Պապ Թագավոր գործունեության կարևոր դրվագները (Բարեփոխումներ, Ձիրավի ճակատամարտի հաղթանակը), սակայն չի կարողանում բացատրել, թե ինչո՞ւ էին անհրաժեշտ

բարեփոխումները: Վրեժի գնահատականը ևս 7 է, սակայն հարկ է նշել, որ գրավոր աշխատանքները գրում է շատ հաջող: 3. Միլենան ուշիմ, խելացի, պարտաճանաչ աշակերտուհի է, սակայն ունի որոշակի անվստահություն իր ուժերի հանդեպ: Դասը ներկայացնելիս հանդիպում է դժվարությունների, քանի որ փաստերը չի կարողանում ներկայացնել ըստ տրամաբանական շղթայի, շատ հաճախ չի կարողանում վերլուծել կարևոր փաստերը, տալ տրամաբանական եզրահանգումներ, օրինակ՝ Իսրայել Օրու և Հովսեփ Էմինի գործունեությունը նկարագրելիս չի գտնում ընդհանուր գծեր Աբգար Թոխատեցու գործունեության հետ, չնայած հնչեցվում է հարց, թե ինչ գործիչների գիտեք ուշ միջնադարում: Գնահատվում է 8 միավոր, քանի որ միշտ բերում է լրացուցիչ տեղեկություններ, կարողանում է դասը ներկայացնել գծապատկերների աղյուսակների միջոցով:

ԽՄԲԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

Իմ հետազոտությունը իրականացել էմ Ծովակի միջնակարգ դպրոցի 8-րդ դասարանում: Այս դասարանը կազմված է 18 աշակերտից, որոնցից 8-ը աղջիկներ են, իսկ 10-ը՝ տղաներ: Այս դասարանում կան բավականին ուշիմ և պատրաստակամ աշակերտներ, կան նաև ցածր առաջադիմություն ունեցող աշակերտներ:

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔ

Այս հետազոտությանը կմասնակցեն բոլոր երեխաները, սակայն թիրախային խումբ կվերցվեն երեքը: Պրոբլեմային դասերի համար ձևակերպվել են նպատակներ, որոնցից առաջնայինը աշակերտին օգնելն է զարգացնել իրենց մտավ և հետազոտական հմտությունները, աշակերտին դարձնել ինքնուրույն սովորողներ: Դրա համար ուսուցչի կողմից ընտրվել է հինգ չափանիշ.

1. Պետք է իրական լինի: Սա նշանակում է, որ խնդիրը պետք է խարսխված լինի ոչ թե գիտության տվյալ ճյուղի սկզբունքներին, այլ աշակերտի իրական կենսափորձին:

2. Խնդիրը պետք է որոշ չափով ոչ հստակ ձևակերպում ունենա, որպեսզի իր խորհրդավորությամբ ու խճճվածությամբ գրավի աշակերտին:

3. Խնդիրը պետք է իմաստալից լինի և համապատասխանի աշակերտների մտավոր զարգացման մակարդակին:

4. Խնդիրը պետք է բավարար չափով ընդգրկուն լինի, որպեսզի ուսուցիչը հնարավորություն ունենա իրագործել իր ուսուցողական նպատակը:

5. Ցանկալի է, որ օրինակելի խնդրի լուծումը խմբային աշխատանք ներառի: Շատ կարևոր է, որ ուսուցիչը հաշվի առնի հետևյալ նկատառումը, թե իրավիճակը հետաքրքիր; կլինի աշակերտների տվյալ խմբի համար: Ժամանակակից դիդակտիկայում գործադրվում են պրոբլեմային ուսուցման երեք մակարդակներ՝ Առաջին – ուսուցիչն առաջադրում է պրոբլեմը, ձևակերպում այն և աշակերտներին ուղղում դեպի լուծման ուղիների ինքնուրույն որոնումները:

Երկրորդ – աշակերտի մեջ դաստիարակվում է պրոբլեմը ինքնուրույնաբար ձևակերպելու և լուծելու ընդունակություն, իսկ ուսուցիչը միայն նշում է պրոբլեմը:

Երրորդ – ուսուցիչը նույնիսկ չի նշում պրոբլեմը, և աշակերտը ինքնուրույնաբար գտնում է և՛ խնդիրը, և՛ լուծումը:

Հետազոտության համար ընտրվել է ուսուցման առաջին մակարդակը, քանի որ դասի այս ձևը դեռ քիչ ծանոթ է աշակերտներին և կարիք ունի հետագա մշակման:

Պրորբլեմային ուսուցման գործընթացը հետազոտելու համար, ինչպես նշեցինք, ընտրվել է VIII դասարանը, որտեղ աշակերտները ուսումնասիրում են թեման հետևյալ դասերով՝

I Արևելյան Հայաստանը XIX դարասկզբին

II Արևելյան Հայաստանի՝ Ռուսաստանին միացման նոր փուլը:

III Թուրքմենչայի պայմանագիրը: Պարսկահայերի վերաբնակեցումը:

IV Ռուսական վարչաձևի հաստատումը Արևելյան Հայաստանում:

Առաջին և երկրորդ դասերի համար ընտրվել է սովորական դասը, որը ձևակերպվում է որպես նոր նյութի ուսումնասիրություն, իսկ երրորդ և չորրորդ դասերի համար ընտրվել է խմբային աշխատանքը: Աշակերտներին նախապես հանձնարարվել է ծանոթանալ Խաչատուր Աբովյանի պատմավեպին՝ շեշտը դնելով Երևանի բերդի գրավման վրա, նաև տեղեկություններ հավաքել Վասիլ Բեհբուժովի, Վալերիան Մադաթովի, Իվան Պասկևիչի մասին: Երեխաները պիտի փաստեր իմանային նաև Ալեքսանդր Գրիբոյեդովի կենսագրությունից: Աշխատանքի նկարագրություն համար նպատակահարմար է գտնվել ներկայացնել դասերը (պլանները հղումներում), դրանց ընթացքը, պրորբլեմային հարցերը: Մինչև դասը սկսելը ուսուցիչը ձևակերպում է դասի առանցքային, պրորբլեմային հարցեր: Կարևոր է, որ հարցերը բարդ չլինեն, որպեսզի աշակերտները կարողանան դրանք լուծել և խոչընդոտներից չհուսահատվեն:

Առաջին դասի թեման էր: Որպես դասի տիպ ընտրվել է նոր նյութի ուսումնասիրությունը: Ուսուցիչը նախապես ներկայացրել է դասի պրորբլեմային, լուծում պահանջող հարցերը՝ 1. Որն էր պատերազմի խորքային պատճառը (դիտարկել և՛ ռուսական, և՛ պարսկական կողմի մոտեցումը): 2. Մանրամասն հետազոտել Արևելյան Հայաստանի վարչատարածքային բաժանման ձևերը և պարսիկների վարած քաղաքականությունը հայ ժողովրդի նկատմամբ: Բաժնու վեպերը: 3. Որն էր հայ ժողովրդի դիրքորոշումը և ինչու:

ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԴԱՍ 1

Առաջին դասը սկսվել է խթանման փուլով: Թիրախային խմբի աշակերտներից Միլենան բավականին աշխատանք է կատարել և սկսեց թվականներով որոնք միմյանց հետ կապված էին՝ 387, 591, 1555, 1639, 1783: Աշակերտուհին բացատրեց, որ սրանք Հայաստանի տարբեր տարիների բաժանման և օտարների տիրապետության տակ հայտնվելու թվերն էին, իսկ պատերազմի պատճառներից ամենագլխավորը այն փաստն էր, որ և՛ Պարսկաստանը և՛ Ռուսաստանը նպատակ ունեին տիրանալու Հարավային Կովկասին: Հայ ժողովուրդը հայտնվել էր շատ դժվար կացության մեջ, քանի որ կորցրել էր իր անկախությունը: Վրեժը ուշադրություն դարձրեց 1783 թվականին, որը թվերի շղթայի տրամաբանության մեջ չէր, սակայն անմիջականորեն առնչվում էր ռուսների Հարավային Կովկասը նվաճելու փաստի հետ: Աշակերտը վերհիշեց, որ սա Գեորգիեվսկի դաշնագրի թիվն է, երբ Արևելյան Վրաստանը մտավ Ռուսական կայսրության հովանու տակ և փաստացի սկսվեց Հարավային Կովկասի նվաճումը ռուսների կողմից: Վարդանուշը տեղեկություններ էր բերել Արևելյան Հայաստանի վարչատարածքային բաժանման, հայերի վիճակի մասին՝ ծանոթանալով և որպես սկզբնաղբյուր վերցնելով Բաֆֆու վեպերը: Աշակերտուհին որպես պրոբլեմային հարց վերցրել էր հայերի ծանր վիճակի խորքային պատճառները՝ շեշտը դնելով այն հանգամանքի վրա, որ Արևելյան Հայաստանը հայաթափվում էր, և բնակեցվում էր մահմեդականներով: 4. Աշակերտները որպես քննարկման հարց վերցրել էին, թե որն է հայ ժողովրդի դիրքորոշումը 1804-1813թթ. ռուս-պարսկական պատերազմի ժամանակ և ինչպես կվարվեին իրենք: Վարդանուշը և Միլենան նշեցին, որ սա հայ ժողովրդի համար մեծագույն պրոբլեմ էր: Ցանկացած կողմին օժանդակելու դեպքում ստանալու էին մյուս կողմի անբարյացակամ վերաբերմունքը: Վրեժը նշեց, որ այս պրոբլեմը լուծելիս հաշվի կառնեք այն փաստը, որ ռուս ժողովուրդը քրիստոնյա է և նրանից ակնկալվում է ավելի մարդասեր վերաբերմունք: Որպես պրոբլեմային հարց վերցվել էր նաև Գյուլիստանի պայմանագիրը, որը հանգուցալուծեց 1804-1813թթ. ռուս-պարսկական պատերազմը: Վարդանուշը նշեց, որ շատ կարևոր էր Արևելյան Հայաստանի մի զգալի մասի անցումը Ռուսաստանի կայսրությանը: Աշակերտները կազմել էին նաև պատերազմի վերաբերյալ ժամանակագրական աղյուսակ: Ամփոփելով առաջին հետազոտական

դասը կարելի է նշել, որ այն հաջողված էր, թիրախային խմբի աշակերտները կարողացան որոշ չափով վերլուծել խորքային, պրոբլեմատիկ խնդիրները և դրանց հանգուցալուծումը: Ուսուցիչը իր մոտ նշումներ արեց, վեր հանեց դասի դրական և բացասական կողմերը: Դրական որոշակի չափով վերլուծվեցին պրոբլեմային հարցերը, երեխաները աշխատել էին նոր նյութի հետ, ունեին մեջբերումներ գեղարվեստական գրականությունից, կարողացան մեկնաբանել ռուս-պարսկական հարաբերությունները և հայ ժողովրդի դիրքորոշումը: Բացասական մի շարք փաստերի շարադրանքը թերի էր, կարիք ուներ հղման, շատ տեղերում պրոբլեմային հարցերը մնացին թերի լուծումներով:

ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԴԱՍ 2

Երկրորդ դասի թեման հետևյալն էր: Դասի տիպ նոր նյութի հաղորդումն էր՝ պրոբլեմային հարցերի քննարկումով: Սկզբում երեխաները վերհիշում են նախորդ դասի առանցքային խնդիրները: Երեխաները ծանոթացել էին նոր թեմային, և դասը սկսվում էր Խաչատուր Աբովյանի վեպի մի հատվածով՝ կա, պետք է գիշեր-ցերեկ մեր քաջած օրերը մտքըններս բերենք ու ռսի երեսը տեսնելիս՝ երեսներիս խաչ հանենք, Աստծուն փառք տանք, որ մեր աղոթքը լսեց, մեզ ռուս թագավորի հզոր, աստվածահաստատ ձեռի տակը բերեց: Ուսուցիչը ձևակերպում է հարցը: Խթանման փուլում աշակերտները ներկայացնում են պատերազմի պատճառները: Միլենան պատմում է դասի սկիզբը՝ շեշտը դնելով այն հանգամանքի վրա, որ Աբաս Միրզան առաջինը խախտեց Գյուլիստանի պայմանագիրը: Հարց – ինչու, որն էր պարսից արքունիքի խնդիրը, պատասխան չէին հաշտվում Արևելյան Հայաստանի մի մասի կորստի հետ: Հարց – ի՞նչ էին ուզում ռուսները, պատասխան – նվաճել Արևելյան Հայաստանը: Հարց – եթե պարսկական զորքը առաջինը չհարձակվեր կսկսվե՞ր արդյոք պատերազմը, պատասխան - այո, քանի որ Ռուսական կայսրության նպատակը ողջ Հարավային Կովկասի նվաճումն էր: Իմաստի ընկալման փուլում Վրեժը և Վարդանուշը լրացրեցին T աձև աղյուսակը, որը ներառում էր պատերազմի պատճառները և հետևանքները: Աշակերտները մեկնաբանում են Խ. Աբովյանի խոսքերը՝ շեշտը դնելով հետևյալ խնդրի վրա. լուծվեցի՞ն արդյոք հայ ժողովրդի խնդիրները: Կշռադատման փուլում դարձյալ օգտագործվեց T աձև աղյուսակ, որի նպատակն էր պատասխանել հետևյալ հարցերին ի՞նչ գիտեինք և ի՞նչ իմացանք: Երկրորդ հարցը նաև դառնում է քննարկման հարց երեխաները խոսում են կամավորական ջոկատների մասին. Հարց- ճի՞շտ էր արդյոք հայ ժողովրդի ռուսամետ քաղաքանությունը: Վրեժը գտնում էր, որ ոչ, քանի որ մեծացնում էր պարսիկների առանց այն էլ վատ տրամադրվածությունը հայերի նկատմամբ: Միլենան գտնում էր, որ հարկավոր էր բարձրացնել համընդհանուր ազատագրական շարժում: Վարդանուշը գտնում էր, որ ռուս զինվորներն են բերելու հայ ժողովրդի փրկության բանալին: Երեխաները նորից են կարդում Խ. Աբովյանի խոսքերը, փորձում են բացատրել, թե ինչ տվեց Արևելյան Հայաստանի Ռուսաստանին միացումը, փրկվե՞ց

արդյոք հայ ժողովուրդը բնաջնջումից: Ամփոփելով երկրորդ հետազոտական դասը՝ կարելի է եզրակացնել, որ աշակերտների մոտ կային որոշակի դրական տեղաշարժեր:

Չնայած պրոբլեմային հարցերը խորապես չմեկնաբանվեցին, սակայն ակնհայտ էր, որ կար որոշակի առաջընթաց: Շատ գոհացուցիչ էր, որ Վրեժը սկսել է հարցերին ավելի խորքային նայել, տալիս է ավելի հանգամանալից մեկնաբանություններ: Կարևոր է նաև այն փաստը, որ երեխաները սկսել են աշխատել սկզբնաղբյուրների հետ, իսկ սա հնարավորություն է տալիս ավելի արդյունավետ քննարկել և լուծել պրոբլեմային հարցերը:

ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԴԱՍ 3

Երրորդ և չորրորդ դասերը անցկացվելու են խմբային աշխատանքի ձևով: Այս երկու թեմաների մասին աշակերտներին նախապես տրվել էին ուղեկցող հարցեր, լրացուցիչ նյութեր, որոնք ավելի մատչելի կդարձնեն դասերի ուսումնասիրումը: Երեխաներին հանձնարարվել էր նաև տեղեկություններ գտնել Ալեքսանդր Գրիբոյեդովի մասին: Որպես պրոբլեմային հարց երրորդ դասի համար վերցնում է հետևյալը: Եթե խաներին տրվել էր նաև հետևյալ խնդիր հարցադրումը: Դասի թեման էր: Դասարանը բաժանվում է 3 խմբի: Խմբերը նախորոք ծանոթացել էին և՛ դասին և՛ դասից բխող պրոբլեմներին: Խթանման փուլում երեխաները տեղեկություններ են տալիս ռուս-պարսկական պատերազմների և հայ ժողովրդի մասնակցության մասին, դուրս է գրում 1826-1828թթ. ռուս-թուրքական պատերազմի կարևոր իրադարձությունները: II խումբը ներկայացնում է Թուրքմենչայի պայմանագրի դրույթները՝ տրամագրի միջոցով համեմատելով այն Գյուլիստանի պայմանագրի հետ: III խումբը քննարկման հարցի միջոցով ներկայացնում է հայերի վերաբնակեցման փաստը:

Իմաստի ընկալման փուլում ուսուցիչը խմբերին տալիս է պրոբլեմային հետևյալ հարցերը, որոնց շուրջ նախօրոք կատարվել էին հետազոտություններ: I խումբ – Ինչպիսի՞ն պիտի լինեին հայերի դիրքորոշումը 1826-1828թթ. ռուս-պարսկական պատերազմի ժամանակ: II խումբ - Կարևո՞ր էր արդյոք պայմանագիրը հայ ժողովրդի համար, ինչպե՞ս կձևակերպեին պայմանագիրը իրենք, ո՞ր կետերը կառանձնացնեին որպես հայանպաստ: Վրեժը կատարել էր պայմանագրի բոլոր կետերի ուսումնասիրությունը և առանձնացրել էր հետևյալ կետերը. 1. Երևանի և Նախիջևանի խանության անցումը Ռուսաստանին: 2. Պայմանագրի 13-րդ հոդվածը՝ Գերիների փոխանակումը: Աշակերտը շատ հաջող մեկնաբանեց, թե ինչո՞ւ է առանձնացրել հատկապես սրանք, նաև 13-րդ հոդվածը կապեց մերօրյա դեպքերի հետ: Ուսուցչի հարցի, թե հետևյալ պատմական կերպարներից, (Ի. Պասկևիչ, Ա. Գրիբոյեդով, Վ. Մաթադով) ով է իրեն ավելի դուր գալիս, Վրեժը նշեց Ա. Գրիբոյեդովին, որպես մարդ, ով փորձում էր պայմանագրի կետերը դարձնել հայանպաստ: Որպես իր կողմից խնդրի լուծում աշակերտը առաջարկեց ավելացնել կետ, ըստ որի բարելավվելու էին հայ ժողովրդի վիճակը դրանում: III խումբը, որի մեջ էին և՛ Վարդանուշը, և՛ Միլենան,

ներկայացրեցին հայերի վերաբնակեցման փաստը: Այստեղ աշակերտուհիները այն կարծիքի էին, որ խնդիրը հայ ժողովրդի նկատմամբ պարսից իշխանությունների վատ վերաբերմունքն էր, որի ձևավորման գործում մեծ դեր էր խաղում հայերի ռուսամետ քաղաքականությունը: Հայ ժողովուրդը Ռուսաստանի տիրապետության տակ անցնելը դիտում էր որպես փրկություն:

Կշռադատման փուլում խմբերը ներկայացնում են իրենց քննարկումների արդյունքները՝ կատարելով քառաբաժան վարժությունը: Ամփոփելով երրորդ հետազոտական դասը՝ կարելի է ասել, որ կար որոշակի առաջընթաց:

Վերլուծելով առաջընթացի պատճառները՝ կարելի է ասել, որ լրացուցիչ տեղեկությունների հավաքագրումը, հարցերի շուրջ ավելի շատ տեղեկություններ ստանալը զարգացնում է վերլուծական կարողությունները: Մեծ դեր են խաղում նաև պրոբլեմային իրավիճակները և դրանց հանգուցալուծումները: Վրեժի մոտ կար շատ մեծ առաջընթաց սա կապված էր նաև նյութի հետաքրքիր լինելու հետ: Վարդանուշը երրորդ դասին ակտիվ չէր, իսկ Միլենան բավականին հաջող ձևակերպեց պարսկահայերի ծանր վիճակը որպես պրոբլեմ և վերաբնակեցումը որպես լուծում՝ կարևորելով նաև Արևելյան Հայաստանի ժողովրդագրական պատկերի փոփոխությունը (ավելացավ հայերի թիվը):

ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԴԱՍ 4

Վերջին հետազոտական դասի թեման հետևյալն էր: Ինչպես արդեն նշել ենք, այս անգամ ևս կիրառվեց խմբային աշխատանքը: Դասարանը բաժանվեց երեք խմբի: Խմբերին նախօրոք հանձնարարվել էր դուրս գրել դասից պրոբլեմային հարցեր, որոնց լուծումները իրենք պետք է առաջարկեին | խումբ հայ ժողովրդի ցանկությունը ունենալ ինքնավարությունը և որպես խնդիր – ո՞րն էր դրա խոչընդոտը: || խումբ ինչո՞ւ Հայկական մարզը վերածվեց Երևանի նահանգի, ||| խումբ – ո՞րն էր եկեղեցական կանոնադրության նպատակը: Խթանման փուլում կատարվեց մտազրոհ հասկացության շուրջ: Իմաստի ընկալման փուլում | խումբը, որի մեջ ընդգրկված էր Վարդանուշը, սկսում է քննարկել առաջադրված հարցը: Ո՞րն էր հայկական ինքնավարության կարևորությունը և ինչո՞ւ Ռուսական կայսրությունը չգնաց հայերին ընդառաջ: Այստեղ աշակերտուհին հանդիպեց դժվարության, չկարողանալով պատասխանել հարցին: Վրեժը պատասխանեց, շեշտը դնելով այն փաստի վրա, որ ինքնավարությունը ուղիղ ճանապարհ էր դեպի անկախություն: || խումբը կազմել էր ժամանակագրական աղյուսակ՝ ներկայացնելով Արևելյան Հայաստանի վարչատարածքային բաժանման ընթացքը: Նրանք նաև որպես խնդիր վերցրին և մեկնաբանեցին, թե ինչո՞ւ Հայկական մարզը վերածվեց Երևանի նահանգի: ||| խումբը քննարկման հարցի միջոցով ներկայացրեց, թե որն էր 1836 թվականի մարտի 11-ի եկեղեցական կանոնադրության նպատակը: Դաձև աղյուսակի միջոցով ներկայացվեցին դրական և բացասական կողմերը: Այս դեպքում ևս կշռադատման փուլը ավարտվեց քառաբաժանով: Չորրորդ դասը բավականին արդյունավետ էր, սակայն մտահոգիչ էր այն փաստը, որ Վարդանուշը դարձյալ հանդիպում է դժվարությունների պրոբլեմները վերլուծելիս և դրանց հանգուցալուծումները գտնելիս: Զգալի առաջընթաց կար Վրեժի և Միլենայի մոտ: Հարկ է նշել Վրեժի հուզական վերաբերմունքը ռուս-պարսկական պատերազմների նկատմամբ, որը արտահայտվեց Օշականի ճակատամարտի մասին խոսելիս:

ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՄՇԱԿՈՒՄ ԵՎ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ամփոփելով բոլոր չորս դասերը եկանք այն եզրկացության Վարդանուշի հետ աշխատելիս և արդյունքներ ակնկալելիս հարկավոր է գտնել նոր, ավելի արդյունավետ մոտեցումներ: Ինչպես արդեն նշեցինք մեթոդի էությունը պրոբլեմային ուսուցման ստեղծումն է, որը նպաստում է աշակերտների մտածողության մակարդակի բարձրացմանը: Այն ընձեռում է ստեղծված իրավիճակը գիտակցելու, առաջադրված խնդրում եղած հակասությունները հայտնաբերելու, անհայտը որոնելու, ունեցած գիտելիքները փորձարկելու, պրոբլեմը լուծելու, վերջնական նպատակին հասնելու հնարավորություն: Պատմության դասերը արդյունավետ դարձնելու համար պրոբլեմային ուսուցումը անհրաժեշտ է: Այն տալիս է մտորելու, նոր բան փնտրելու, հայտնաբերելու, վերլուծելու հնարավորություն: VIII դասարանում անցկացված չորս դասերի առաջադրած խնդիրները և հարցերը ունեցան կարճաժամկետ, փոքր-ինչ մակերեսային բնույթ: Դա էր հիմնական պատճառը, որ չվերցվեցին խորքային, պրոբլեմային հարցեր, որոնց հետազոտությունը կտևեր շատ ավելի երկար: Սակայն հարցադրումները, պրոբլեմների առաջադրումը, դրանց շուրջ մտորումները թույլ են տալիս աշակերտներին հասնել որոշակի հաջողությունների:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Եթե կատարվի անդրադարձ բոլոր 4 դասերին, կարելի է ասել, որ պրոբլեմային ուսուցմանը կնպաստեն նաև գործնական աշխատանքները, ռեֆերատները:

Գործնական աշխատանքները կարող են լինել սկզբնաղբյուրի ուսումնասիրությունը, սահմանային հարցերը: Արդյունավետ կլինեն նաև այն մեթոդը, երբ երեխաները իրենք հենց սկզբնաղբյուրից կգտնեն և կուսումնասիրեն խնդիրները: Ինչպես արդեն նշվել է նախորդ բաժնում, հետազոտական աշխատանքի ժամանակը կարճ էր և ընտրվել էին հիմնականում մակերեսային պրոբլեմային հարցեր: Ավելի երկար ժամանակ ունենալու դեպքում կարելի էր հանձնարարել այնպիսի խնդիրներ, որոնց լուծելու համար հարկավոր կլինեին մի քանի թեմաներ՝ շաղկապելով հիմնական գաղափարները: Կարելի էր նաև մտածել և ցածր առաջադիմությամբ աշակերտներին հանձնարարել ուսումնասիրության համար ավելի մատչելի առօրեական հարցեր: Պրոբլեմներ առաջադրելը երեխային դարձնում է ավելի մտածող, տրամաբանող: Լինում են շատ դեպքեր, երբ աշակերտը հենց խնդրահարույց հարցի միջոցով է հասկանում և մեկնաբանում նոր դասը: Հատկապես պատմություն առարկան սովորողի առաջ բացում է անսպառ հնարավորություններ զգալու, կարծիքը վերանայելու համար: Խմբային աշխատանքը ևս նպաստում է այս ամենին:

Հետազոտական աշխատանքը շատ հետաքրքիր ընթացք ունեցավ, աշակերտների մտքերը, գաղափարները երևացին յուրովի: Այսպիսի դասերը պետք են, սրանք նաև հուշում են ուսուցչին, թե որտեղ են թերանում աշակերտները: Կան աշակերտներ, որոնց ունակությունները մինչև վերջ էլ չեն բացահայտվում և զանազան մեթոդների կիրառումը ցույց է տալիս դրանց արդյունավետության աստիճանը: Շատ կարևոր էր, որ երկու աշակերտների մոտ /Վրեժ, Միլենա/ արդյունքը երևաց բավականին արագ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Ամիրջանյան Յ. , Մանկավարժություն, Երևան 2005 2. Կառուցողական կրթության հիմքերը և մեթոդները Ա. Առնաուդյան, Ի. Օհանովա, Գ. Հովհաննիսյան, Ա. Զոհրաբյան, Ք. Գրիգորյան, Մ. Դավթյան Երևան 2004 3. Подласый ИП., Педагогика в двух томах., М., 2002

Մանմար - 8-րդ դասարանի <<Հայոց Պատմություն>> Երևան 2006

Մելիք Բախշյան - <<Հայոց Պատմություն>> Երևան 1994

Վլադիմիր Բարխուդարյան Երևան 2007 Հայոց պատմություն նոր շրջան 8-րդ դասարան

Դասապլան 1

Ուսուցիչ՝ Վարուժան Ավետիսյան

Առարկա՝	Հայոց պատմություն	Ամսաթիվ	12.04.2022թ.	Կիսամյակ	2	Դասարան	8
Խմբի նկարագիր	Դասարանում սովորում են 18 աշակերտ, որոնցից 8-աղջիկ են՝ 10-ը՝ տղա:						
Թեմա՝	Արևելյան Հայաստանը 19-րդ դարում:						
Դասի տիպը	Նոր նյութի ուսումնասիրման դաս						
Օգտագործվող նյութեր	Դասագիրք Նկարներ Պատմական ատլաս Աշխարհագրական քարտեզ						
Դասի նպատակը՝	Իմանալ՝ Արևելյան Հայստանում տիրող իրավիճակի մասին: Պատկերացում կազմել՝ 1804-1813թ.թ. ռուս-պարսկական պատերազմի մասին: Իմանալ՝ Գյուլիստանի պայմանագրի մասին:						

Ուսուցման փաստեր, որոնք կփաստեն, որ ուսուցումը տեղի ունեցավ

Վերջնարդյունքները	Կիմանա՝ <ul style="list-style-type: none"> • Հայ ժողովրդի ծանր վիճակի խորքային պատճառները: • 1804-1813թ.թ. ռուս-պարսկական պատերազմը, նրա գլխավոր պատճառները: • Գյուլիստանի պայմանագրի անհրաժեշտությունը: 			
Գործողություններ	Դասի փուլերը	Ուսումնական գործունեություն	Ուսումնական գործունեություն	Առանցքային հարցեր
Ժամ/ տևողություն		Ուսուցիչ	Աշակերտներ	

5-10ր	Աշակերտները ողջունում են ուսուցչին և տեղավորում իրենց տեղերում, Հարցերի միջոցով անցածի կրկնություն	Ողջունում է աշակերտներին - Բացակա աշակերտներին է գրանցում Հարցերի ուղղում աշակերտներին	Աշակերտների ուշադրությունը կենտրոնացնում է դասին Հարցերի պատասխանում	Ինչու՞, ո՞րն էր պարսից արքունիքի խնդիրը: Ո՞րն էր պատերազմի խորքային պատճառները:
15-20ր	Ընթացք	Ուսուցիչը ուղղում է հարցեր պատերազմի պատճառների վերաբերյալ, հայ ժողովրդի դիրքորոշման վերաբերյալ:	Աշակերտները ներկայացնում են պատերազմի պատճառները: Աշակերտները մեկնաբանում են հայ ժողովրդի դիրքորոշման նախադրյալները:	
7-10ր	Ավարտ	Ուսուցիչը ուղղում է հարցեր Կառուցում է T աղուսյակ: Աշակերտների գնահատում թվային, ձևավորվող	Հարցերի պատասխանում: Լրացնում են աղուսյակը:	
Տնային աշխատանք 3-5ր		Մովորել հաջորդ դասը, պատասխանել դասի վերջին հարցերին: Լրացնել դասի վերջում տրված թեստը:		

Դասապլան 1

Ուսուցիչ՝ Վարուժան Ավետիսյան

Առարկա՝	Հայոց պատմություն	Ամսաթիվ	15.04.2022թ.	Կիսամյակ	2	Դասարան	8
Խմբի նկարագիր	Դասարանում սովորում են 18 աշակերտ, որոնցից 8-աղջիկ են՝ 10-ը՝ տղա:						
Թեմա՝	1826-1828թ.թ. ռուս-պարսկական պատերազմը: Թուրքմենչայի պայմանագիրը						
Դասի տիպը	Նոր նյութի հաղորդակցման դաս						
Օգտագործվող նյութեր	Դասագիրք Նկարներ Պատմական ատլաս Աշխարհագրական քարտեզ						
Դասի նպատակը՝	Իմանալ՝ <ul style="list-style-type: none"> • 1826-1828թ.թ. ռուս պարսկական պատերազմի պատճառները: • Երևանի գրավման մասին: • Թուրքմենչայի պայմանագրի մասին 						

Ուսուցման փաստեր, որոնք կփաստեն, որ ուսուցումը տեղի ունեցավ

Վերջնարդյունքները	Կիմանա՝ <ul style="list-style-type: none"> • Հայ ժողովրդի ծանր վիճակի խորքային պատճառները: • 1826-1828թ.թ. ռուս-պարսկական պատերազմը, նրա գլխավոր պատճառները: • Թուրքմենչայի պայմանագիր Հիմնավորի՝ <ul style="list-style-type: none"> • Արևելյան Հայաստանի միացումը Ռուսաստանին: • Հայ ժողովրդի համար ունեցած առաջադիմական նշանակության մասին: 						
Գործողություններ	Դասի փուլերը	Ուսումնական գործունեություն	Ուսումնական գործունեություն	Առանցքային հարցեր			
Ժամ/ տևողություն		Ուսուցիչ	Աշակերտներ				

5-10ր	Աշակերտները ողջունում են ուսուցչին և տեղավորում իրենց տեղերում, Հարցերի միջոցով անցածի կրկնություն	Ողջունում է աշակերտներին - Բացակա աշակերտներին է գրանցում Հարցերի ուղղում աշակերտներին	Աշակերտների ուշադրությունը կենտրոնացնում է դասին Հարցերի պատասխանում	Ո՞ր թվականին է գրավել երևանի բերդը: Ե՞րբ տեղի ունեցավ Շուշիի հերոսական պաշտպանությունը:
15-20ր	Ընթացք	Ուսուցիչը ուղղում է հարցեր պատերազմի պատճառների վերաբերյալ, հայ ժողովրդի դիրքորոշման վերաբերյալ:	Աշակերտները ներկայացնում են պատերազմի պատճառները: Աշակերտները մեկնաբանում են հայ ժողովրդի դիրքորոշման նախադրյալները:	Ո՞ր թվականին է կնքվել Թուրքմենչայի պայմանագիրը:
7-10ր	Ավարտ	Ուսուցիչը ուղղում է հարցեր Կառուցում է T աղուսյակ: Աշակերտների գնահատում թվային, ձևավորվող	Հարցերի պատասխանում: Լրացնում են աղուսյակը:	
Տնային աշխատանք 3-5ր		Ամփոփել թեման, Կազմել ժամանակագրական աղուսյակ: Լրացնել դասի վերջում եղած թեստը:		